

MÂTÜRÎDÎ ARAŞTIRMALARI -SORUN VE ÖNERİLER-

Editörler:

Doç. Dr. Recep TUZCU
Dr. Öğr. Üyesi M. Raşit AKPINAR
Dr. Öğr. Üyesi Mustafa ÖZGEN

SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
İMAM MÂTÜRİDİ UYGULAMA
VE ARAŞTIRMA MERKEZİ

Kitap Adı:	MÂTÜRÎDÎ ARAŞTIRMALARI -SORUN VE ÖNERİLER-
Editörler:	Doç. Dr. Recep TUZCU Dr. Öğr. Üyesi M. Raşit AKPINAR Dr. Öğr. Üyesi Mustafa ÖZGEN
Dizgi & Mizanpaaj:	Endülüs Yayınları
Kapak:	Endülüs Yayınları
ISBN:	978-605-64761-2-9
Baskı & Cilt:	Step Ajans Matbaa Ltd. Şti. Göztepe Mah. Bosna Cad. No: 11 Bağcılar / İstanbul Tel: 0212 446 88 46 Sertifika No:12266

ENDÜLÜS YAYINLARI

Adres: İstoç 17. yol Sokak 16. Ada No: 97/99
Bağcılar/İstanbul
İletişim: +90 212 659 30 03
+90 533 427 94 98
+90 506 101 88 34
E-Posta: endulusyayinlari@gmail.com
savastali.st@gmail.com

İSTANBUL 2018

Bu eserin tüm yayın hakları Endülüs Yayınları'na aittir. Eleştirel makale ve dergilerde yapılacak kısa alıntılar dışında , bu kitabın bir kısmı veya tamamı, yayıncının izni olmadan yayınlanamaz.

Mâtürîdî Araştırmaları Üzerine Bir Değerlendirme

Veli ATMACA^{93*}

Çalıştayda yapılan konuşmalarla, özellikle islam dünyasında zuhûr eden dini bakış açıları, gruplar ve fırkaların tehlikelerine dair durum tesbiti, meselenin dini, ilmi, sosyal, siyasal, kültürel hatta teopolitik açıdan önemine dair dile getirilen ilmi yaklaşımlar, özeleştiriler, teklifler ve önerilen çözüm yolları ortaya konuldu.

Meselenin terminolojik boyutu yanında literatür evreni değerlendirildi. İsimlendirmenin nasıl olması gerektiğine dair doğru yazılışın “ü” harfiyle “Mâtürîdî” şeklinde olması kabul gördü. Dinî değerleri ve isimleri kendisine mâletmiş nice dini yaklaşımın, İslam dinine, onun asli metinleri olan Kur’ân ve Hadislerin bir tür yorumlanması ve bu anlayışın bazan şiddete varan biçimleriyle zararlı hale geldiği belirtilerek evrensel çapta âdeta “İslam’ın terör üreten bir din” olduğu imajını yaymak isteyenlere de malzeme verdiği kaygılarıyla katılımcı araştırmacılar ve bilim insanlarının, İslâm dini metinlerinin irki, siyasal Selefî ve katı lafızcı yorumlara karşı mânâyı, maksadı ve maslahatı önceleyen yorum metoduyla İmam Mâtürîdî’yi ve Mâtürîdîliği, son devir bunalımlarından çıkış modeli olarak önerdiklerini söyleyebiliriz. Te’vilin olduğu yerde “tefkir” olmaz anlayışıyla inanç ve fikirde çoğulculuk ve farklı düşünce ve inançtan insanların bir arada yaşayabilmesinin de önemli bir modeli olduğu veciz bir şekilde ifade edildi.

Lafızdan bağımsız yorumların da aşırı bâtinî tevellere yolaçmasına karşı uyarılarda bulunulan toplantıda, metni veya lafzı,

93* Prof. Dr., Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Hadis Anabilim Dalı, veli_atmaca@hotmail.com.

dinin asıllarına, akla ve makâsıda uygun olarak mukayyet (sınırlı ve ölçülü) bir derecede mânâyâ dayalı tevile kavuşturmak bakımından Mâtürîdilik dikkatlere sunuldu.

Dini düşüncenin metni anlamaktan öte yorumlamakla alakası olduğu üzerinde durularak hatanın ya metni anlamaktan yahut yorumlamaktan neşet ettiğine işaret edildi. Dinî düşüncedeki dinamizmin onu yorumlayıcı ilkelere bağlı olduğu; bunun için salim bir akıl, dinin asıl ve esaslarına dair kuşatıcı ve sağlam bir bilgi, İslam'ın sahih ve geleneksel tevil yöntemlerine dair metodoloji, ortak iletişim ve ittifakı temin edecek ıstılah bilgisi yanında kontrolsüz ve sınırsız bir tevilden de, dine dair ne söylenmesi gerekiyorsa öncekilerin söylediğine dair kutsayıcı teslimiyetten de uzakta bir anlayışla İslam dininin, ana metinlerinin yorumunu, öncekilerin sünneti üzere “her devrin aliminin kendi çağının şartlarını ve icaplarını dikkate alarak “insan merkezli” maslahat ve makâsıdı mihver edinen bir dinamik yoruma ihtiyaç olduğunda mutabık kalındı. Bu dinamizme zarar verir bir tavra sahip olan mahiyetiyle Hint, kadim İran gizemciliği ve Mısır hurufiliği yahut Hıristiyan mistik anlayışına yakın bir zahidliğin olumsuz yapısına dikkat çekildi. Vahdet-i Vucûd nazariyesine mesafeli oluşu bunun bir örneğidir. Binaenaleyh Mâtürîdî'nin kendi devrindeki sûfi hareketlerle ilişkisinin de incelenmeye değer olduğu ama “velî, velâyet ve velâyetin masumiyeti v.s.” kullandığı tabirlere sonradan yanlış mânâ yüklendiği zikredildi.

Ebû Mansûr Mâtürîdî'yi tarih içerisinde, selefi, mu'tezili, mürcci v.s. farklı mezhep ve fırkalara nisbet etme yanlışlarının da düzeltilmesi gerektiği söylendi.

İslam coğrafyasının önemli bir kısmını teşkil eden Türk dünyası ve Türkistan bölgesinin, yıllardır ihmal edilmesine karşı bu bölgenin ve Mâtürîdî mezhebine mensup insanların dini ve itikâdi bilgilerinin geliştirilmesi, son zamanlardaki araştırmacıların mesailerinden faydalanmayı, bu coğrafyadaki yazma eserlerin ve nüshaların tesbiti ve temini vurgulandı.

Arap dünyası, İslam âlemi ve Batıda bu konuda yapılan çalışmaların derlenmesi, klasik ve ikinci el eserlerle birlikte muasır çalışmaların derlendiği bir ihtisas kütüphanesinin teşkiline ve

buranın Mâtürîdî ve Mâtürîdilik Araştırmaları merkezi haline dönüştürülmesine dair görüşler dile getirildi. Bunun için gerekli olan idari ve akademik çalışanların (personelin) tayin ve tesbitinde, son zamanlarda ifrat ve tefrit dini görüşlerin etkisinde kalmamış; tamamen objektif araştırmacıların mevzuuya dair yeterli bilgi birikimi yanında coğrafyanın ve literatürün gerektirdiği dillere vakıf olması gibi yeterlilik vasıflarına temas edildi. Bu bakımdan diğer lehçeleriyle birlikte Türkçe, kaynak dili olarak Arapça, bölgedeki vesikanın ve modern çalışmaların incelenmesi bakımından Rusça (Kril), Farsça, Urduca ve Çince gibi dillere vakıf araştırmacıların bu merkeze yararlı olacağı belirtildi.

Bu merkezden beklentiler içerisinde, konuya dair sağlıklı bilimsel iletişim ve uzlaşmayı temin için “Mâtürîdî ve Mâtürîdilikle İlgili Terimler (İstilahlar) Oluşturulması”na işaret edildi.

Mâtürîdî’yi kendi kullandığı terimlerle ve kendi yüklediği anlamlarla tanımak; hasımlarının tahrif ve çarpıtmalarına itibar etmemek gerektiği vurgulandı.

Mâtürîdî ve Mâtürîdiliğin kaynakçasının tesbiti, nüshalarının temini ile şimdiye kadar neşredilmiş olanların tedkik edilerek var olan yanlışlık ve eksikliklerin giderilmesinin önemi vurgulandı.

Mâtürîdiliğin sadece kelimeler değil tefsir, fıkıh, tasavvuf, felsefe, mantık, hadis, dil ve metodoloji bakımından da tedkik edilmesi gerektiği söylendi.

Türkiye ve dünyada bu konuda ilmi, akademik, kültürel faaliyet gösteren resmi veya gayri resmi kurum, kuruluş, dernek ve vakıfların tesbit edilerek gerektiğinde ve gerektiği ölçüde bağlantı kurulması önerildi.

Meselenin ilerleyen zamanlarda araştırılmasına devam edilip derinleştirildikçe daha kaygan bir zemine girilebileceği; Mâtürîdizm’e sapılma tehlikesi yaşanabileceği ama bu vartaya düşmeyelim diye de öbür taraftan Eş’arî geleneğine Mâtürîdî anlayış ve geleneği feda etmeme konusundaki şahsi görüşümüzü beyan ettik. Neticede bunlar da diğerleri gibi sadece bir mezhep olup İslamın bütününe temsil etmez. İşin içerisine politik, ideolojik, siyasî ve

mezhep taassubu renginde müdahalelerin olabileceği; Mâtürîdîlik araştırmalarını saptırmak veya sindirmek için ithamlar ve bühtanlar olabilir. Bu iddialara kanmadan ciddiyet ve dirayetle belirlenen ilmi mecraada yürünmesi gerektiğini belirtmek isteriz.

Mâtürîdîlik araştırmalarının seyrini ve İslam dünyasının inanç ve düşünce darboğazından çıkışın bir modeli olarak geliştirilmesini izlerken Mâtürîdî'nin “akıl” vurgusunu, geleneksel İslam inancına karşı protestan bir tavır olan rasyonalizme ve pozitivizme materyal sağlayan bir raf haline getirmek isteyenlere karşı da dikkatli olunması konusunda fikrimizi sunduk.

Dikkatlere sunmak istediğimiz ve aynı zamanda bir araştırma teklifi mahiyetindeki düşüncemiz ise, kültür değişimelerindeki iç ve dış dinamikler doğrultusunda sosyo-kültürel disiplinler zaviyesinden insanların içinde doğup büyüdüğü kültürel değerler, kendine mahsus kişilik ve mentalitenin etkisiyle herhangi bir dini, mezhebi veya bir ideolojiyi kabul yatkınlığına sahip olduğu meselesidir. Bu itibarla tarih içerisinde Mâtürîdîliğin belli coğrafya ve kültür çevresinde kabulünü kolaylaştıran değerler araştırılmalıdır. Böylece her inanç, din, mezhep ve mefkûrenin her kültür ortamında hemen kabule mazhar olmadığı; milli kültürle oluşan milli mizaca uygun inançların daha fazla kabul edilme ve yayılma vasatına kavuştuğu belirlenecektir kanaatindeyiz. Bu ön araştırma sonuçları, milli kültür ve dinin birbiriyle bağlantı tesbitini, günümüz inanç gruplarının bir diğerine sunduğu bazen de dayattığı mezhebi yaklaşımın çözümlemesini yapmamıza fayda sağlayacaktır. Özellikle İslam dünyasındaki inanç, fikir ve ahlak (uygulama, davranış) bunalımlarından çıkış yolu bulmak üzere teklif edilecek “Model”in sınırlarının, söylem tarzının (retoriğinin), ıstılahlarının ve hedef kitlesinin tayininde daha sonuç alıcı zemin oluşturacağını belirtmek isteriz.

Konuşmacıların da parça parça (örneklem için) belirttiği gibi Mâtürîdî, öteden beri tartışılmış, kendi devrinde de münakaşası yapılan fikhî, felsefî, kelamî v.d. konuları dile getirir ancak birçoğunda kendisi kesin hüküm vermeden onu muallakta bırakır. Bunun bir anlamı konuya dair âyet ve hadis olur veya önceki âlimlerden ikna edici bir yorum olur da bize ulaşmamış olabilir endişesi olarak yorumlanabilirken diğer yandan kararı okuyucuya bırakarak kendi

“kültürel mizacına” uygun olarak “insan düşüncesine ve hür aklın gücüne yahut bireysel hürriyete” verdiği önemin gereğidir diyebiliriz. Bu meselelerden bazıları “Ehl i Hak” tabiri, velâyet, şefaât, irade, halk, insanın mahiyeti, ruh, beden, nefis, bezm i elest, nuzül-i İsâ.

Üzerinde durulmasını arzu ettiğimiz bir başka değerler kısmı ise Mâtürîdî inancının anlayışa dönüşmesi, kültüre evrilip sanat ve estetik tasavvura etki etmesi karşısında, bu mezhebe mensup milletlerin, kitlelerin ve insanların yazılı, sözlü estetik anlayışının tesbitidir. Şiir ve nesirden, desen ve süslemelere kadar devam edip mimariye nüfuz eden bir inanç-sanat (teoestetik) evreninin incelenmesidir. Deyimler ve atasözleri ile lafızcılıktan âzâde; manayı ve aklılığı yahut mâkulü önceleyen, karşılaşılan metin, olay, vaka ve insan algısının zahire göre değil manaya, niyete ve maksada göre yorumlandığı bir hayat tarzını keşfetmeye yardımcı olabilir.

Yunus Emre'nin ifade ettiği gibi madde (lafız) ile mânâ farkının hayatın diğer göstergelerindeki etkisine dair birkaç örnek:

*Yiğirmi dokuz bece
Okursun uçtan uca
Sen “elif” dersin hoca
Ma'nisi ne demektir!
Çıktım erik dalına,
Anda yedim üzümü,
Bostan ıssı kakıyıp,
Der ne yersin kozumu?
Beni benden sorman, bende değülüven,
Suretim boş yürür dondan içeri.
Süleyman kuş dilin bilir dediler
Süleyman var Süleyman'dan içeri.
Unuttum, din-diyânet kaldı benden.
Bu ne mezhepdürür, dinden içeri.*

Nihayet şahsi tekliflerimizden birisi de İmam Mâtürîdî başta olmak üzere diğer Mâtürîdî âlimleri, kendi devrinin tarihi kültürel ve ilmi şartlarının da özetlendiği kısa biyografilerin yazılarak neşredilmesidir. Bu hem o devrin hem Mâtürîdî âlimlerin tanınmasına ayrıca genç yaşta okuyanların gelecekte bu alanda araştırma yapması için bir mefkure bir ideal ve muhabbetin oluşmasına katkı sağlayacaktır.

